

॥ ४९ ॥ निर्वर्णोपि व्रणवानस्मीति मन्यते ॥ ५० ॥ अलिङ्गः लिङ्गादन्योपिलिङ्गपुण्यष्टकं कालं मृत्युं मरणधर्मास्मीति मन्यते इत्यर्थः सत्त्वं बुद्धिः असत्त्वं त्वं अनादित्वं ॥ ५१ ॥
मृत्युं हतारं चरत्त्वं सर्गपुत्रादि आत्मसंबन्धिनं मन्यते ॥ ५२ ॥ तपः तपस्विनं गति उक्तातिगत्या गति भवं भववंतं सारिणं ॥ ५३ ॥ अबुद्धिः विपर्यस्तबुद्धिः ॥ ५४ ॥ इति शान्ति ० मोक्ष ० नै ० न्यधिकत्रि
शततमोऽध्यायः ॥ ३०३ ॥ ॥ ५५ ॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ५ ॥ धाम्नाषोडशकलः पुरुष इति प्रकृत्य ध्रुवैवास्त्य षोडशी कलेति श्रुतिप्रसिद्धया प्रकाशरूपया चित्कलया धामसहस्राणि स्था
नसहस्राणि प्राज्ञेनात्मना संपरिष्वक्त उत्सर्जयतीति ब्रह्मालिङ्गितस्यैव गत्यादिश्रवणात् ॥ २ ॥ अत्र दृष्टान्तमाह चंद्रमा इव ॥ ३ ॥ योनिः सा आसामूलप्रकृतिः दर्शेन्द्रियाण्यंतः करणचतुष्टयं चापेक्ष्य सापंचदशी

श्रोत्रादीनि तु सर्वाणि पंचकर्मेन्द्रियाण्यथ ॥ वागादीनि प्रवर्तते गुणेष्विह गुणैः सह ॥ ४९ ॥ अहमेतानि वै सर्वमप्येतानीन्द्रियाणि ह ॥ निरिन्द्रियो हि मन्ये
तव्रणवानस्मि निर्वर्णः ॥ ५० ॥ अलिङ्गो लिङ्गमात्मानमकालः कालमात्मनः ॥ असत्त्वं सत्त्वमात्मानमतत्त्वं तत्त्वमात्मनः ॥ ५१ ॥ अमृत्युमृत्युमात्मानमचरश्च
रमात्मनः ॥ अक्षेत्रः क्षेत्रमात्मानमसर्गः सर्गमात्मनः ॥ ५२ ॥ अतपास्तप आत्मानमगतिर्गतिमात्मनः ॥ अभवो भवमात्मानमभयोभयमात्मनः ॥ ५३ ॥ अ
क्षरः क्षरमात्मानमबुद्धिस्त्वभिमान्यते ॥ ५४ ॥ इति श्रीमहाभारते शांति ० मोक्ष ० वसिष्ठकरालजनकसंवादे न्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३०३ ॥ ॥ ५५ ॥
वसिष्ठ उवाच एवमप्रतिबुद्धत्वाद्बुद्धजनसेवनात् ॥ सर्गकोटिसहस्राणि पतनांता निगच्छति ॥ १ ॥ धाम्नाधामसहस्राणि मरणांता निगच्छति ॥ तिर्यग्यो
निमनुष्यत्वे देवलोके तथैव च ॥ २ ॥ चंद्रमा इव भूतानां पुनस्तत्र सहस्रशः ॥ लीयते प्रतिबुद्धत्वादेव मेषस्य बुद्धिमान् ॥ ३ ॥ कलापंचदशी यो निस्तद्धाम प्रतिबुध्य
ते ॥ नित्यमेतद्विजानी हि सोमवै षोडशी कलां ॥ ४ ॥ कलायां जायतेऽजसंपुनः पुनरबुद्धिमान् ॥ धामतस्योपयुजंति भूय एवोपजायते ॥ ५ ॥ षोडशी तु कलासूक्ष्मा
ससोम उपधार्यतां ॥ नतूपयुज्यते देवैर्देवानुपयुनक्ति सा ॥ ६ ॥

सोमं अमृतं चिदात्मानं नित्यमेतद्धामेति संबंधः ॥ ४ ॥ कलायां योनिभूतायां पंचदश्यामविद्यायां निमित्तभूतायां सत्यां अबुद्धिमान् मूढः विपर्यस्तमतिः जायते जन्मलभते तस्य जायमानस्य पुरुषस्य धाम षोड
शी कलातां आमंदरूपां उपयुजंति भूतानीति शेषः एतस्यैवानंदस्यान्यानि भूतानि मात्रा मुपजीवंतीति श्रुतेः उपजायते एकवचनमर्थं युजंतीति प्रथमं बहुमिचिदानंदलेशं विषयसंपर्कजमुपजीव्य भूतानि संसरंतीत्य
र्थः ॥ ५ ॥ चित्कला तु नैव संसरतीत्याह षोडशीति देवैरिन्द्रियैर्न उपयुज्यते पाल्यते किनु देवानेव सत्ता रूपातिप्रदानेन उपयुनक्ति पालयति ॥ ६ ॥